చుక్కలు

పందిరి క్రింద పెళ్ళి బ్యాండు బ్రహ్మాండంగా మ్రోగుతోంది. ప్రక్కనున్న పందిరిమీది సన్నజాజి వయ్యారంగా ఊగుతోంది. పందిరి మధ్యనున్న పెట్రమాక్సు లైటు ఉల్లాసంగ జోగుతోంది.

పెళ్ళిళ్ళు చేసుకునే పిన్నలందరికీ నా ఆశీర్వాదం, పెళ్ళిళ్ళు కుదిర్చే పేరయ్యలకు నా అభినందనం, పెళ్ళిళ్ళ తంతు కనిపెట్టిన పెద్దమనిషికి నా నమస్కారం, ఫెళ్ళున జరిగే పెళ్ళంటే మాత్రం నాకు చెప్పలేనంత భయం! మరీ దగ్గర వాళ్ళని ముక్కుకి తాడేసి మా ఆవిడ లాక్కు రాగలిగింది గాని, పెళ్ళి పందిట్లో రాటకి వేసి కట్టెయ్య గలిగిందా? 'ఆకు నెల్లె తపస్సు చేస్తున్న వాడిలాగ ఏమిటి ఆ రూపం? డబుల్ టైఫాయిడు పడి అప్పుడే లేచిన వాడిలాగ అదేమిటి ఆ ఆకారం? అని మాటల్తో మోచేతి పోటుల్తో నా వేసాన్ని విసు

ర్పించడానికి మా ఆవిడ నా కూడా లేక పోలేదు గాని నేనే ఆ వేళకి అక్కడ లేను. ఎవరికీ కనబడకుండా, దేనికీ వినపడకుండా మేడమీద మూరు మూలాలకి పారిపోయి ఓ మూలకూచుని పేపరు తిరగేస్తున్నాను.

"మా బీరువాలో ఎన్ని నగలూ, మా పెట్లో ఎన్ని చీరలూ ఉన్నాయో చూడండర్రో" అని అరగంట కో వేషం మార్చి పనున్నా లేక పోయినా అదేపనిగా అటూ ఇటూ తిరిగే ఆడంగులూ, 'ఎడంచేత్తో' ఇలా ఈ తలవెంట్రుక లన్ని పెళ్ళిళ్ళు చేయించి పారేశాను, ఇలావచ్చి వినండర్రో' అని అహంకారం వెదజల్లే అమ్మమ్మలూ, 'అరటిపళ్ళూ హారతి కర్పూలపు పుల్లలూ, జేబురుమాళ్ళూ ఇలా విసరరేమండర్రో' అని అర్రులు చాచే అల్ప ప్రాయాలూ 'చందనం బొమ్మ ఉయ్యాల్లో వసంతాన్ని పాడుచెయ్యడం.' 'రోకళ్ళను పాలలో ముంచి బుగ్గలు పొడవడం', 'బిందెలో ఉంగరాలు వడేసి ప్రేక్షకులు చచ్చేలా వధూవరులు రక్కుకోవడం' 'పాంకోళ్లూ తాటాకు గొడుగూ వేసుకుని కాశీకి వరుడు దయ చెయ్యడం' ఇలాంటివి చూడటానికే జన్మ ఎత్తి ఇలాంటివే పుస్తి ముసుపు కంటే ముఖ్యంగా భావించే పులకిత మనస్కులూ, ఇలాంటి అల్పసంతోషులకు పెళ్ళంటే బూరిముక్కతో సమానం ఏమో గాని — జరిగే ఆడంబరం లోని లోటంతా నాదే ఐనట్టూ భావించే నాలాంటి వాళ్లు చూస్తూ చూస్తూ ఏ పెళ్ళికీ హాజరు కాలేరు, ఖర్మం చాలక అయినా అక్కడ ఉండనూ లేరు!

మేడ మీదకి చేరుకున్నానన్న మాటేగాని మైకులో మంత్రాలూ. లౌడు స్పీకరులో రికార్డులూ చేసే పోటీ వినిపి

స్తూనే ఉంది. ఆ మేడకు యిటుపక్క వరండాలో నాలాంటి వాళ్ళే మరిద్దరు పారిపోయి వచ్చి ఏదో దీర్ఘమయిన సంభాషణలోనే పాల్గొన్నట్టున్నారు, మొదట నాకంతగా బోధపడక పోయినా నాకు అనేక విధాల కావలసిన ఒక వ్యక్తి పేరు అందులో దొర్లడం చూసి క్రమంగా అటువైపు ఆకర్షించబడ్డాను. నేనా చుట్టుప్రక్కలే ఉన్నాననే సంగతి వాళ్ళు గుర్తించక పోవడం వల్లనే నా సంభాషణ పూర్తిగా వినగలిగేను.

'కళ్ళ నీళ్లు గబుక్కున తుడిచేసుకుని - ఆ గదిలోంచి యివతలకి వచ్చి - మేడమీంచి గబగబా దిగి క్రిందికి వెళ్ళి పోయిందే, ఆ అమ్మాయి పేరే శ్యామల. ఆ గదిలో ఉన్న పెద్ద ఫొటో ఇందిరమ్మగారి. ఈ శుభ సమయంలో యీ అమ్మాయి ఆ ఫొటోకి దండం పెట్టి కళ్ళనీళ్లు పెట్టుకోడం కిటికీ సందులోంచి మనం స్పష్టంగా చూశాం ఎందుకో చెప్ప గలవా ?"

శ్యామల పేరు వినగానే నా మనస్సు అభిమానంతోనూ గౌరవభావంతోనూ పులకించింది. నేనా ఊళ్ళో మేష్టరీ వెలిగించిన ఐదారేళ్ళలోనూ కొన్ని వందలమంది చెల్లెళ్ళకు పాఠాలు చెప్పేను, కాని నేను దూరమైన నాకు దూరం కాని వారూ, వారు దూరమైనా నాకు దగ్గర అయినవారూ కొద్ది మందే ఉన్నారు. అందులో ముఖ్యురాలు శ్యామల. ఏమని చెప్పినా కాదనక చేసే వందలాది శిష్యకోటి ఉండడమే రీడరు మొదలు టీచరు వరకు ఉపాధ్యాయ వృత్తిలో నున్న ప్రత్యేక సుగుణం. అందులో బుద్ధివంతులూ, అందమైన అక్షరాలు వ్రాయగలవారూ ఉంటే ఆ టీచరు అదృష్టమే అదృష్టం.

అటెండెన్సు రిజిష్టరులో పేర్లు రాయడం మొదలు టీచింగు నోట్సు వరకు నా పనులన్నీ శ్యామలే చేసిపెట్టేది. ఎప్పుడూ ఆ అమ్మాయిది ముందు బెంచీలో మొదటి సీటు. చదువు సంధ్యల్లోనే కాక ఆట పాటల్లో కూడా ఆ అమ్మాయిది ఎప్పుడూ మొదటివరసలో ముందుసీటు. లోపల దీపం ఉన్నంత కాలం ఆ చైతన్య రూపం నేను మరచి పోలేనిది. ఆ ముందు రాత్రి మా సంభాషణ నేను తుడిచెయ్యలేనిది.

"ఏం, ఆఅమ్మాయి ఎందుకు కళ్ళనీళ్లు పెట్టుకున్నట్టు?"

"శ్యామల తల్లి ఫోటోకు నమస్కరించి బహుశా ఇలా అనుకొని ఉంటుంది. 'ఇలా ఏపది పదిహేను పెళ్ళిళ్ళకో యీ పాటికి యిక్కడికి వచ్చి ఉంటాను. ఇలా వీరి పెళ్ళి వారిపెళ్ళీ చూసి ఆనందించడానికే నాకు జన్మ యిచ్చావా అమ్మా? పెళ్ళికూతురివి కమ్మని నన్నింక దీవించనే దీవించవా అమ్మా? నాకు ఇరవై అయిదు నిండేయి. ఇక ఈ పాపిష్టి హాస్టలులో కళ్యాణరేఖ లేనే లేదా, అమ్మా?

"లేకేం. శ్యామలకి నలుగురు పినతల్లులూ, అయిదుగురు మేనమామలూ ఉన్నారు. తోడబుట్టిన ఇద్దరు అన్నలూ ఒక అక్కా కూడా ఉన్నారు. కాని పదిమందిలో పుట్టినా దిక్కులేనిదయిపోయింది. శ్యామల... చెబుతా, విను...

'తండ్రి తరువాత పెద్దకొడుకు సంసార బాధ్యత వహించాలనే పూర్వకాలపు సాంప్రదాయం గలది ఒకనాటి వెంకట్రామయ్యగారి సమిష్టి కుటుంబం. పాడీ పంటా యివి రెండే ఆయన జీవితాదర్శం, ఆయన నమ్మిన మాలక్ష్మిలాగే ఆయన నమ్ముకొన్న గోమాలక్ష్మిలాగే ఆయన జీవితం చివరి వరకు

కళకళ లాడుతూ వెళ్ళి పోడానికి ఆయన పెద్దకొడుకు కాదు గాని పెద్దకూతురు ఇందిరమ్మ చాలా సహాయం చేసింది. ఆఖరి తమ్ముణ్ణి కని అమ్మ పురిట్లో పోయినప్పుడు పదిమంది సంతానంలోనూ ఇందిరమ్మకే— తన చంటి పాపతో పాటు ముసలాయన్ని కూడా అప్పజెప్పి నిశ్చింతగా కళ్ళు మూసింది. భరించలేని భారమైనా, ఒక్కర్తే ఆడదైనా ఇందిరమ్మ అంత బాధ్యతనూ చిరునవ్వుతో స్వీకరించింది. చాకిరీ చేసేటప్పుడు తనకొక శరీరం ఉందనే విషయమూ, సేవచేసేటప్పుడు తనకొక కుటుంబం ఉందనే విషయమూ మరచి, తండ్రి గృహపాలనా కర్తవ్య నిర్వహణలో ఆత్మాంకితం చేసుకుంది ఇందిరమ్మ; సుఖవుగా తేలికగా బ్రతకడానికి నిరంతరం దారులు వెతికే అనేక మందితో పాటు ఆమె తమ్ముళ్ళు గాని చెల్లెళ్ళు గాని ఆమెకా విషయం జ్ఞాపకం చెయ్యడానికి ప్రయత్నించ లేదు.' అన్నిటికంటే చిత్రమైన విషయం ఆమెను కట్టుకున్న వాడే "మన సంసారం పేను, ఇలా ఎన్నాళ్ళు సాగుతుంది?" అని ఒక్కనాడూ ఆలోచించక పోవడం. నోటిని కారాకిళ్ళీ ఇరవై నాలుగు గంటలూ ఉండటానికి ఏర్పాట్లు జరిగినంత కాలం, పేకాట ప్రియులు ప్రపంచంలో ఉన్నంత కాలం సీతయ్యకు పక్కన పిడుగు పడినా చలనం ఉండదు ఆయనకు ఇద్దరు కొడుకులూ ఇద్దరు కూతుళ్ళూ పుట్టడం, కొడుకులకీ పెద్దకూతురుకీ పెళ్ళిళ్ళైపోవడం ఇవన్నీ ఆయన 'ప్రెజెంటు కంటిన్యూ అస్ టెన్స్, లోనే—అనగా కిళ్ళీ నవుల్తూ పేకాడు తుండగానే జరిగిపోయాయి. ఆయనకి పళ్ళు రావడం, పళ్ళు ఊడడం కూడా అక్కడే జరగి పోయాయి!

ఎవరికి ఏ ఉత్తరాలు ఏవిధంగా రాయాలో జ్ఞాపకం చెయ్యడంతోపాటు... బాకీలూ జమలూ అణా పైసలతో లెక్కచెప్పడంవరకూ ఆడపనీ, మొగపనీ అనకుండా తండ్రికి కుడిచెయ్యి అయి నిల్చొంది ఇందిరమ్మ. డబ్బుగలవాడు కాబట్టి తండ్రినీ, తండ్రికి కుడిచెయ్యి కాబట్టి ఇందిరమ్మనీ ఇంట్లో వాళ్లు అందరూ గౌరవించేవారు. చిన్నపని కయినా 'పెద్ద మ్మాయిగారే' కావలసివచ్చేవారు. చిన్నవాళ్ళకే కాక తన కంటె పెద్దవాళ్ళకు కూడా ఆవిడ పెద్దమ్మాయిగారే బాబు గారు ఎలాగా ఆస్తంతా ఆవిడపేరే రాసి ఉంటారు- ఈపాటికి రాశారేమో కూడా' అని పనిమనుషులతోపాటు ఇంట్లో వాళ్లు కూడా అనుకునేవారు 'ఆవిడకే, మాలా కాపురాలు చెయ్యాలా, అత్తవారిళ్ళకు వెళ్ళాలా? నోరెత్తని మొగుడూ - నెత్తిమీద పెట్టుకునే తండ్రీ _ అదృష్టమంటే అలా ఉండాలి' అని ఆవిడ చెల్లెళ్ళు అసూయ పడేవారు. 'మన పెత్తనం ఏముందీ. దాసీల్లా చేతులు కట్టుకు నిలబడ్డానికి తప్ప? ఇనపెట్టె తాళాలే కాదు. ఆఖరికి వంటగదిట అయినా చేతికివ్వదు! బాగుంది. అందరికి అన్ని తెలివితేట లుండొద్దూ. ఆవిడకేం ఆడమహారాజు.' అని వదినగార్లు వినపడేలాగే అనేవారు ఇందిరమ్మకు చెముడో లేక ఆవిడ మనోకర్ణం యిలాంటి వాటికి. అతీతమో గాని ఆవిడ ముఖకవళిక అయినా మారేదికాదు. తన పని అయిదు నిముషాలు ఆపేదీ కాదు.

అరవై ఏళ్ళు దాటినా రెండో పెళ్ళికి రెడీగా ఉన్నంత పిక్కలా ఉన్న వెంకట్రామయ్యగారు ఒకనాడు ఒకప్రక్క పచ్చని పంటనూ, రెండవప్రక్క ఎర్రని పంట కాలువనూ,

పైన నీలం ఆకాశంనూ చూస్తూ మునిపిపోతూ క్రిందనున్న నల్లని భూమిలో కలిసిపోయారు. భూమీ పుట్టా ఉన్నవాడేమో రెంటోది కాకేస్తే మొదటి దానిలోకి తప్పుకొన్నాడు. ఒక చక్కని సాయంత్రపు వేళ పొల మెళ్ళివస్తూ నాగుపాము కాటెయ్యగా నడక శాశ్వతంగా చాలించాడు.

మంచితనంతోనో — మంకుతనంతోనో కఠినశిక్షతోనో క్రమశిక్షణతో కుటుంబాన్ని ఎదురు చెప్పడానికి వీల్లేనంతగా శాసించే ధనికుడైన యింటి పెద్ద హఠాత్తుగా మాయమైతే— ఒక్కసారి వచ్చే స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలు ఎన్ని మార్పులు తెస్తాయో అన్ని మార్పులకీ వెంకట్రామయ్యగారి కుటుంబం లోనైది. బాధ్యతలో తప్ప ఆస్తి పంచుకోడంలో ఎప్పుడూ తండ్రి తరువాత తండ్రి అంతటివాడు అనిపించుకునే పెద్దకొడుకు ముందుకి వచ్చాడు. అన్నదమ్ములు అన్నగారి అడుగుజాడల్లో నడిచారు. ఎక్కడెక్కడో కాపురాలు చేస్తున్న ఆడకూతుళ్లు రైలు ఖర్చులు దండుగెట్టుకుని వచ్చి ఒక్కసారి భోరుమని 'లక్ష రూపాయిలకి తక్కువ ఆస్తిలేదు. ఆడకూతుళ్ళ, పసుపూ కుంకానికయినా ఓ వంద రూపాయిలు నోచుకోలేక పోయాం... అంతా తనే పడేసుకుని ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యం ఏలుదామని చూసింది... పెద్దక్కకే యింతదుర్బుద్ధి లేకపోతే మనకికూడా ఇంత అన్యాయం జరక్కపోను' అని బావురుమన్నారు. వచ్చిన బంధువులకంటె ఇంటికి పిలిపించబడిన ప్లీడర్లు, వాటా పంణీదార్లు, సలహాదార్లతో యిల్లు కిటకిటలాడిపోయింది. చచ్చిపోయినవాని కర్మకంటె బతికున్న వారి నిత్య కర్మలకి అన్నదమ్ములు ఖర్చుపెట్టింది ఎక్కువ.

ఇందిరమ్మ కొడుకులు తాతగారి మరణవార్తవిని ఒక్క రోజు ఉండి వెళ్ళిపోయారు. అల్లుడికి శెలవు దొరక్క కూతురు రావడం పడలేదు. రంగూ, రూపమూ వర్ణించడానికి వీల్లేనంతగా మారిపోయిన వదనంతో ఇందిరమ్మ నాలుగైదు రోజుల పాటు మంచినీళ్లు ముట్టకుండా వంటింట్లో గోడకి జారబడి అలా కూచున్నది కూచున్నట్టే ఉండిపోయింది. ఇందిరమ్మ కాళ్ళమీద బోర్లా పడుకుని తల్లి మొహంలోకి రెప్పవాల్చకుండా అలా చూస్తూన్నది. చూస్తున్నట్లే ఉండిపోయింది. పన్నెండేళ్ళ శ్యామల! ఆమె చిన్నప్పట్నుంచి పెంచిన ఆఖరి తమ్ముడు. పదిహేనేళ్ళ వాడు మాత్రం అప్పుడప్పుడు వచ్చి 'లేచి కొంచెం మజ్జిగన్న మయినా తిను పెద్దక్కా' అనేవాడు. ఇందిరమ్మ లేవనూ లేదు. కదలనూ లేదు.

అలా వాళ్ళిద్దర్నీ కలిపి విధి నాలుగేళ్ళు మాత్రమే ఉంచగల్గింది. ఇంతింత వాళ్ళను పెంచి అంతంత వాళ్లను చేసిన వాళ్ల చేతే చివాట్లుతింటూ వాళ్లచేత తిండే తింటూ ఇందిరమ్మ శ్యామలకోసమే బ్రతికింది. రాణీగా బ్రతికిన ఇంట్లోనే దాసీగా చాకిరీ చేస్తూ- ఎవరిమటుకు వారు ఆస్తులు పంచుకునిపోగా తనవంతు వచ్చిన ఇంట్లో ఊళ్లో మిగిలిన రెండో తమ్ముడు ఉండగా వాడి పంచ చేరి ఒక్కొక్క క్షణం లెక్కపెట్టుకుంటూ— ఇందిరమ్మ శ్యామలకోసమే బ్రతికింది. మెడనున్న నగలు ఒకటీ ఒకటీ తీసుకుని అమ్మి వీలయినంత వరకు తను ఖర్చు తాము పెట్టుకుంటూ-తను తినకుండా కూతురికి పెడుతూ, కూతుర్ని ఒకరిచేతిలో పెట్టి కన్ను మూద్దామనుకుని అనుకుంటూ ఇందిరమ్మ శ్యామలకోసమే

బ్రతికింది. కోడళ్ళు ఇద్దరూ తన్ని పది రోజులపాటు ఉంచుకునే మంచితనమైనా ప్రదర్శింపక పోగా ...కట్టుకున్న మొగుడికి ఏ వేళప్పుడయినా చీమకుట్టినంత బాధ్యత లేకపోగా... ఓపిక ఉన్నదానికి పదింతలు చాకిరీ చేస్తూ ఇందిరమ్మ శ్యామల కోసమే బ్రతికింది. ఎట్టి పరిస్థితిలోనైనా ఆమె నిగ్రహం సడలిం దంటే ఎవరూ నమ్మరు. ఆమెను సృష్టించిన కర్తకే నిగ్రహం సడలింది. పది రోజుల సాధారణ రోగంతో ఆమె కన్ను మూసింది? పదహారేళ్ళ శ్యామల కన్నతల్లిని పోగొట్టుకుని-అందరూ ఉండీ ఎవరూ లేని దయింది.

తల్లిని చూసి నేర్చుకుందో తెలీదు. ధరణి తల్లిదగ్గర తెలుసుకుందో తెలీదు. శ్యామల ఒనాటి కోనాడు ఓర్పును పెంచుకుంది. పొద్దుట అయిదింటికే లేచి అరగంటలో కాల కృత్యాలు తీర్చుకునేది. నీళ్ళపొయ్యి వెలిగించి, కాఫీకుంపటి మీద నీళ్లుపడేసి, దాసీమనిషికి అంట్లు పడేసి, పాలవాడి దగ్గర పాలు పోయించుకుని చిన్నత్తను లేపేది. ఆమె వండుతూంటే అన్నీ అందించేది. ఆమెవడ్డిస్తూంటే పిల్లలకు అన్నాలు తినిపించేది. ఎంగిళ్లు తీసేది. అన్ని పనులూ చేసి నాలుగు మెతుకులు నోట్లో కుక్కుకుని స్కూలుకిపరిగెత్తేది. స్కూలు జరుగుతూండగా ఎన్ని సార్లు యింటినుండి 'వదినా, అమ్మ రమ్మంటోంది' అని కబుర్లు వచ్చినా విసుగన్న మాట పైకి తోచనియ్యక యింటికి వచ్చి పని సాయం చేసేది. సాయంకాలం స్కూల్నుంచి వస్తూనే కాఫీలు కలిపేది. పిల్లలకు తలలు దువ్వి ముస్తాబు చేసేది. అప్పుడప్పుడు టిఫిను చేసి బజ్జి

మామయ్యకూ, చిన్న మామయ్యకూ యిచ్చేది. రాత్రి వంటిల్లు కడిగి ముగ్గుపెట్టి యివతలికి వచ్చాక. ఏ పదకొండు గంటల రాత్రివేళో ఆమెకు కాస్త విశ్రాంతి దొరికేది. 'అయ్యో, నిన్నటి ఇంగ్లీషు పాఠం చదవనే లేదు...' అని పుస్తకం ముందు కూర్చునేది ఏ అయిదు నిముషాలో... చూస్తూండగానే ఒళ్లు తూలిపోయేది...మరుక్షణం ఆమెను నిద్రాదేవత జోకొడుతూ ఉండేది. 'ఇంత చేదోడువాదోడుగా ఉండిగనకనే శ్యామలని వాళ్ళ చిన్న మావయ్య వెళ్లగొట్ట లేదు' అని ఇరుగూ పొరుగూ అనేమాట శ్యామలమాత్రం ఒప్పుకునేదికాదు.

'పియ్యూసీ' చదవడానికి చిన్నమావయ్య ఎంతమాత్రం ఒప్పుకోలేదని తెలిసిననాడు. మాత్రం శ్యామల మొట్టమొదటి సారిగా బాధపడింది. మొదటిసారిగా... చివరిసారి కూడా అదే నేమో... శ్యామల తండ్రి చేతుల్లో మొహం పెట్టుకుని ఏడ్చింది అయితే సీతయ్య మానాభిమానాలకూ సుఖదుఃఖాలకూ అతీతుడు. కూతురు ఆ ఇంట్లో ఉండి చాకిరీ చెయ్యకపోతే తనకి వేళకట్టున యింత అన్నం ముద్దకూడ కరువౌతుందని ఆతనెరుగును. అందుకే మొహంలో ఏ భావమూ కనబడ్డయ్యే లేదు. శ్యామల తలెత్తి తండ్రిమొహం చూసింది... అంతే... వెను దిరిగివచ్చేసింది. జీవితంలో ఆతనిముందు యికెప్పుడూ చెయ్యి జాచలేదు. ఇంటికివచ్చి ఆ రాత్రంతా ఆలోచించి తనకి అప్పు డప్పుడు అయిదూ పదీ పంపే చిన్నన్నయ్యకు ఉత్తరంరాసింది 'ఒరే చిన్నా? నాకు ఎస్సెల్సీలో అన్నీ కలిపి 475 మార్కులు వచ్చాయి. మా స్కూలుకి ఫస్టు... ఇంకా చదవాలని ఎంత

యనా ఉంది. ఎన్నివిధాల బ్రతిమాలిన చిన్నత్తా చిన్న మావయ్యా నన్నింక చదివించ లేమంటున్నారు. నాకుమాత్రం ఎలాగైనా సరే చదవాలనే ఉంది.... ఏం చెయ్యమంటావ్. చెప్పు ?"

వారం రోజులు తిరక్కుండా స్కూలు అడ్రసుకు రిప్లై వచ్చింది. 'ఒసేవ్ శ్యామా. నీకు మంచి టోటల్ వచ్చినందుకు మేమందరం చాలా సంతోషించాము. పెళ్లికాని ఆడపిల్ల తల్లిదండ్రులకే భారం ఇంకా చిన్నమావయ్యా వాళ్లూ మంచి వాళ్లు కాబట్టే అమ్మాపోయి ఇన్నాళ్ళయినా నీ బాధ్యత వహించారు. అయినా ఇంకా పై చదువులు చదివి నువ్వేం వెలగ బెట్టాలి ? ఇందరు ఉండగా నామీద ఏదో పెద్దబరువు పెట్టి, నానుంచి ఏదో చాలా ఆశించి నాకే ఉత్తరం రాయడం ఏం బాగులేదు. ఆఖరికి అన్నయ్యకూ అక్కయ్యకూ రాసి ఉండవు అప్పుడప్పుడు ఏదైనా పంపడమేగా నేను చేసిన నేరం ? నేనిలా రాశానని అనుకోకు ఇలాంటివి ఒకళ్ళను అడిగేవి కావు. నువ్వుకూడా బొత్తిగా చిన్నపిల్లవు కాదుగా ."

ఉత్తరం చదవడంతోనే ఆమె ముఖమంతా కన్నీళ్ళతోనే తడిసిపోయింది. అది దీనాలాపన కాదు. దిక్కులేదని మొరా కాదు. అభిమానంతో ఆమె ఒళ్లు ఉడికిపోయింది. కళ్ళు ఎర్ర బడిపోయాయి ఆ మరుసటి నెల తనపేర్న అయిదు రూపా యలు వచ్చినప్పుడు ఆమె తిరక్కొట్టింది. అలా చేయగలిగినం దుకు ఆమె గర్వించింది. తనమీద తనకు ఆ క్షణంలోనే నమ్మకం ఎక్కువైంది. 'నాకు ఆస్తిపాస్తులు వద్దు, అజరామరాలు వద్దు నా కాళ్ళమీద నన్ను నిలబెట్టు, నా అంతటిదాన్ని నన్ను

చెయ్యి భగవంతుడా !' అని ఆ క్షణాన శ్యామల దండం పెట్టుకొని ఉంటుంది. అయితేనేం భగవంతుడు ఆమె ప్రార్థన అంగీకరించినట్లు కనబడదు - ఆమెను ఇంకా పరీక్షలకు గురిచేశాడు శ్యామల ఓడిపోయింది. అంతవరకూ అన్నీ వింటున్న నేను దానికి మాత్రం ఊరుకోలేక పోయాను.

'లేదు' శ్యామల ఓడిపోలేదు. శ్యామల లాంటి సుస్థిర మతికి ఓటమి లేదు' అన్నాను అక్కడికి వచ్చి.

వాళ్ళిద్దరూ ఆశ్చర్య పోయారు. వాళ్ళిద్దరి మాటలు విన్నందుకు క్షమాపణ చెప్పుకుంటూ శ్యామల విషయంలో నా యింట్రస్టు ఏమిటో చెప్పేను. వాళ్ళ గురించి కూడా అడిగాను. శ్యామల ప్రాణస్నేహితురాలు పద్మావతి ఇంతసేపూ మాట్లాడుతున్న ఆయన కూతురట.

"ఆ అమ్మాయి ఓడి పోయిందో లేదో తర్వాత చూద్దాం ఆమె ఇంకా ఏవో కష్టాలకు గురి అయిందన్నారే, అవేమిటి?"

వింటున్న ఆయన అడిగాడు. ఈయన చెప్పడం ప్రారంభించాడు మళ్ళీ. డబ్బున్న వాళ్ళకీ, అదృష్టం కలసి వచ్చిన వాళ్ళకీ—నిబంధనలూ నీతులూ చెల్లుతాయేమో... నాలాంటి దిక్కు లేని దానికి అభిమానాలూ పంతాలూ ఉంటే ఎవరి మీద చూపించాలి గనుక!. అనేది శ్యామల ఒక్కొక్కప్పుడు. మా పద్మావతి దగ్గర కొచ్చి, కాస్త అప్పుడప్పుడు తొట్రుపడినా ఆమె మరుక్షణంలో సర్దుకోడం ఆమె లోని ఔన్నత్యాన్ని చాటి చెప్పేది.

"ఇలాంటి 'నెగిటివ్ థింకింగ్' అలవాటు చేసుకుంటే-

అసూయా ద్వేషాలు పెరిగి నా ఆత్మనే కాల్చి వేస్తాయేమో... నన్ను క్షమించు పద్మా ... అనుకోవడంలో ఉందిగాని అందరికీ ఉన్న వేమిటి, నాకు లేని వేమిటి గనుక!" అది నవ్వేది. ఆ నవ్వు చూడలేనివారూ, చూసినా అర్థం చేసుకోలేనివారూ అది ఏడవలేక నవ్విన నవ్వంటే అనుకో గాక —, అది నిండు కుండ నిశ్చలత అని నిండునది నిర్మలత అని గ్రహించ లేక' 'స్కూలు మానేసిన తరువాత శ్యామల చిన్నత్త ఆమెకు తోటపని కూడా అప్పజెప్పింది. మొదట్లో కష్టంగా ఉన్నా— రంగుల్లోనూ, డిజైనులోనూ ఒకటితో ఒకటి పోటీ పడుతున్న పువ్వుల్నీ సీతాకోక చిలుకల్నీ చూస్తూంటే ఆమె మనసు— మిరప మందార కాడమీద కూడా వాలగలిగే నంత బంగారు పిచికంత తేలికగా ఐపోయేది. ఒకనాడు సాయంకాలం బాల్చి ఎత్తి నీళ్ళు పోస్తూ గుండెలో ఏదో భరించలేని నొప్పి వచ్చి నట్లై 'అమ్మా' అని ఒక్క అరుపు అరచి ఆ బాల్చి అక్కడ ఎత్తేసి కూలబడి పోయింది. ఎందుకు వచ్చిందో ఏదో మామూలు నెప్పిలే పోనియ్యమని ఆ సంగతి ఆమె ఎవరితో చెప్పలేదు కూడానట. మరొక సారి మడతమంచం మెట్ల మీంచి క్రిందికి తెస్తూంటే అంతకంటే ఎక్కువ గానే వచ్చిందిట నొప్పి. ఈ సంగతి విని మా పద్మ దెబ్బలాడి, వాళ్ళ మరిది డాక్టరులే, చూపించింది.

"ఈఅమ్మాయి బాగా నీరసంగా ఉంది. బొత్తిగా ఎనీమిక్ గా ఉంది. హార్ట్ కూడా చాలా వీక్ గా ఉంది. పెద్దగా బరువులెత్తడం మాట అటుంచి ఆమెచేత అలసట కలిగించే పనులుకూడా ఏమాత్రం చేయించకూడదు. పూర్తి విశ్రాంతి అవసరం" అన్నాడు ఆయన.

ఈమాట వినగానే శ్యామల చిన్నత్త ఆ చివర్నించి యీ చివరదాకా మూతి తిప్పింది.

"ఏమిటో, ఈ సుకుమారికి నీరసం ఒకటా? మేం ఏదో పెద్ద చాకిరీ చేయించి అష్టకష్టాలూ పెట్టేస్తున్నట్టు మాకు తెలీకుండా డాక్టరుకి చూపించుకురావడం మరొకటా? పదిహేనేళ్ళయి కాపురం చేస్తున్నాను. నలుగురు పిల్లల్ని కన్నాను- వాకులేని గుండెదడ వయస్సులో ఉన్నపిల్ల దీనికంటే ఎవరేనా నమ్ముద్దా? వద్దు బాబూ వద్దు... ఈ మెడబట్టిన మేనరికం. ఆ బలవంతపు బ్రాహ్మణార్థం మా కొద్దు - పిచుగులా తండ్రి ఉన్నాడు. పిడికుచ్ఛిల్లా అక్కా. అన్నలూ ఉన్నారు వాళ్ళం దరికీ లేని బాధ్యత మాకెందుకు బాబూ? ఈ పోషణావద్దు ఈ దూషణావద్దు, వద్దండీ అని మొత్తుకుంటున్నా మొత్తుకుం టుంటే ఈయన నా మాట విన్నారూ?"

ఒక్కొక్క మాటా ఒక్కొక్క శూలంలా శ్యామలను బాధించింది. ఆమె నిర్మించుకున్న అన్ని కవచాలనూ దూసుకుని అతి సున్నితమైన భాగం శరీరంలో ఏమి ఉందో దానికే ఆ బాణాలు తగిలేయి. వాళ్ళ అక్కయ్య ఊరికి టిక్కెట్టుకొని రైల్లో కూచోపెట్టి ఆమె చిన్న మామయ్య అన్నాడుట :

"శ్యామూ, నిన్ను యిలా దిగబెట్టడం చాలా సిగ్గుగా ఉందే. కాని ఏం చెయ్యను? నా కుటుంబానికి నువ్వు చేసిన చాకిరీ ఎలా మరచిపోగలను? నీ ఒంట్లో కొద్దిగా గుండెనొప్పి తప్ప మరేదో రోగమని మాత్రం బెంగపెట్టుకోకు తల్లీ... ఎందుకైనా ఉంటుంది ఇదిగో ఈ సొమ్ము ఉంచు. అని పాతిక రూపాయలు యివ్వబోయాడట.

"ఒద్దు మావయ్యా, నీరుణం యిప్పటికే నేను తీర్చుకో లేనిది. అమ్మ పోయిన తర్వాత నాలుగైదేళ్ళు నీదగ్గిరనన్ను ఉంచుకున్నావు. నీ అభిమానం మాత్రం ఎలా మరచిపోగ లను? నువ్వు పంపిస్తున్నావని వెడుతున్నాగాని నాకు అక్కయ్య దగ్గరకి వెళ్ళాలని లేదు... నాకేదైనా..."

"...సంబంధమా? తప్పకుండా చూస్తానే శ్యామా... ఎవరివో ఒకరివి ఏడాదికి ఒకటో రెండో పెళ్ళిళ్లు మనయింట్లో జరుగుతున్నాయి. ఆలస్యం చేసి యిప్పటికే నీ కన్యాయం చేశాను..."

"లేదు మావయ్యా... నేనడిగింది అదికాదు... దాని కేం తొందరగాని నా కేదైనా చిన్న ఉద్యోగం చూసి పెట్టూ..."

మొదట్లో గట్టి ప్రయత్నం చేస్తే అప్పటికి పెళ్లే అయి పోనేమోగాని ఇరవై రెండేళ్ళ వయస్సు, పైగా గుండె నీర సపు పిల్ల అని పేరు. చూసి చూసి శ్యామల మెడలో తాళి కట్టడానికి ముందుకి వచ్చే దెవరు? అందులో తల్లి లేనిది. తండ్రి ఉన్నా ఉన్నాడన్నభావం లేనిది. అన్నిటికీ మించి కట్నం కానుకా యిచ్చుకోలేనిది — శ్యామల పెళ్లి అవడం సులువా? మన పుట్టుక కేవలం ఒక యాక్సిడెంట్ అనీ, అంద చందాలు మనం కొనితెచ్చుకునేవి కావనీ- యింత ఒడ్డూ యింత పొడవూ యిక్కడంత సన్నమూ, అక్కడంత లావూ వుండాలని అందరికీ ఉంటుందనీ-అలా లేకపోవడం అదో నేరం కాదనీ జ్ఞానం ఉన్నవాళ్ళు తక్కువ కనుక - సర్వ సామా న్యంగా ఉండే శ్యామలలోని లోవెలుగుని వెతికే వారూ,

చురుకు తనాన్ని చూరగొనే వారూ ఎవరూ లేక పోయారు ఒక్క ఏడాది కంటె శ్యామల అక్క దగ్గర ఎక్కువ కాలం ఉండ లేక పోయింది. సొంత చెల్లెలయినా బ్రతికున్నంత కాలమూ ఏ అక్క మాత్రం ఆశ్రయం యివ్వగలదు గనక? ఎవరి కాపరాలు వాళ్ళ యీడ్చుకు రావటానికే పట్నాలలో పడి మూడు చెరువుల నీళ్ళు తాగుతూంటే శ్యామల లాంటి మానుషం గలది ఎక్కడ ఎన్నాళ్ళని ఉండగలదు గనక?"

"అయితే ప్రస్తుతం ఆమె ఎక్కడ ఉంది?"

"ఇంకెక్కడ ఉంటుంది? పెద్దన్నయ్య దగ్గిరికి చివరకి చేరింది. పెద్దన్నయ్య పెద్ద కంట్రాక్టరు. ఆయన భార్య కాలు మీద తప్ప భూమ్మీద కాలు పెట్టదు. పిల్లల్నయితే కని పారేసిందిగాని వాళ్ళపూసు ఆమెకు పట్టదు. అయిదునిమిషాలు ఇంట్లో ఉంటే ఆవిడను గిట్టదు. ఇంచుమించు ఓ ఆయాలా శ్యామల ఆ పంచన కాలక్షేపం చేస్తోంది... పిల్లలకి నీళ్ళోస్తూ బట్టలు కడుతూ, చదువులు చెబుతూ... ఎంత గుండె దిటవు వున్నదైతేమాత్రం మానవమాత్రురాలుగాని చరిపించి చేయించారా ఏమిటి? ఏదో చావా బతక్కుండా రోజులు ఈడ్చుకొస్తున్నదేగాని అంతటి తెలివిమంతురాలూ, బుద్ధిమంతురాలూ జీవితంలో సాధించినది ఏమిటి చెప్పండి? ఏమండీ యిప్పుడేమంటారు? శ్యామల ఓడిపోలేదా?

నేను నిశ్చయంగా దృఢంగా తల ఆడించాను.

"మీరు చాలామంది కంటె ఎక్కువగానే శ్యామలను తెలుసుకున్నారు... కాదనను... కాని చివర్లోనే పప్పులో కాలేశారు. ఎంచేతంటే శ్యామల లాంటి దానికి ఇప్పుడేకాదు

జన్మ జన్మాలకీ ఓటమి లేదు - ఆ అమ్మాయికి మంచితనం మీద నమ్మకం ఉంది. మానవత్వంమీద గౌరవం ఉంది. జీవితం మీద అనురక్తి ఉంది, దైవంమీద విశ్వాసం ఉంది... యివి ఉన్నవాళ్ళకి ఓటమి అన్నది ఉంటుందని నేను నమ్మలేను..."

ఆ ముందురోజు రాత్రే నాకూ శ్యామలకూ జరిగిన సంభాషణ గురించి వాళ్ళకు చెప్పేను... ప్రయాణపు ఆలసటలో మా అవిడా పిల్లలూ ముసుగులు తన్ని గుర్రులు పెట్టిం తరువాత... నాకేం తోచక అలా పెరట్లో అరుగుమీద కొచ్చి కూర్చున్నాను...

"ఎవరూ... మీరా మేష్టారూ, ఎన్నాళ్ళకి కలుసుకున్నాం, బాగున్నారా?" ఇటుతిరిగి చూశాను. శ్యామల.! వరసగా ఓ వంద ప్రశ్నలు వేసింది. అదే కంఠం... ...అదే స్వరం ...అదే అప్యాయత ...అందుకే శ్యామలలోమర్పొచ్చిందంటే నేను నమ్మను. ఒక్కపావుగంట పలకరింపులతోనే మా మధ్య నున్న పదేళ్ళ దూరమూ మాసిపోయింది.

"ఇంత రాత్రివేళ యిక్కడేం చేస్తున్నావ్ శ్యామలా?"

ఆ అమ్మాయి పక్కున నవ్వింది.

"వెన్నెల రాత్రి కంటె చీకటి రాత్రి అంటేనే నాకు ఇష్టం మాష్టారూ... చీకట్లో నక్షత్రాలను వెదకడం; లెక్కపెట్టడం చిన్నప్పణ్ణుంచీ నాకు ఇష్టం... ఓరాత్రి వెల్లకిలా పడుకుని అమ్మ అలాగే చూసేది... అమ్మ పక్కని పడుకుని నేనూ అలాగే చూసేదాన్ని... అంతేకాదు. పేడతో నల్లగా అలికిన నేలమీద అమ్మ తెల్లని చుక్కల ముగ్గు పెట్టేది... అమ్మ వీపు

మీద ఎక్కి తలపక్క నుంచి నేనూ ఆ చుక్కల్ని చూసే దాన్ని... ఆ చుక్కలన్నా ఈ చుక్కలన్నా నాకు చాలా ఇష్టం..."

"అవును, అందుకే నల్లని నీ బుగ్గలమీది భగవంతు డెప్పుడూ తెల్లని కన్నీటి చుక్కలు రాసిపెట్టేడు" అని 'కాదు' అన్నాను నెమ్మదిగా...

"కావచ్చు, కాని ఇవి వెల వెల బోయే చుక్కలు మాత్రంకాదు, మిల మిల మెరిసే చుక్కలు. కాదంటారా?"

"నన్ను మభ్యపెట్టి నిన్నింకా నువ్వెందుకు మోస పుచ్చుకుంటావ్ శ్యామలా? నిజంగా నీ జీవితంలో సుఖం అన్న పదానికి అర్థం ఉందా? ఒక్క మారేనా ఫక్కున నవ్వు కోగల క్షణం ఇంతవరకు నీకు లభించిందా? పినతల్లులూ మేన మామల మాట అటుంచు, పోనీ నీ అక్కయ్యా అన్నయ్యల మాట వదిలెయ్యి, కన్న తల్లీ దండ్రీ నీకు చేసిన అన్యాయం యింతా అంతానా?."

"లేదు, మేష్టారూ, లేదు. మీరు పొరబడ్డారు... ... అమ్మా నాన్నా నాకు ఏమీ అన్యాయం చెయ్యలేదు అం దరిలాగే నన్ను పెంచి ఒక అయ్య చేతిలో పెడితే చాలా మంది లాగే నేనూ నిరర్థకురాల్ని అయిపోయేదాన్ని. దయా మయుడైన భగవంతుడు నాకు మరో విధంగా చాలా సహా యం చేశాడు. కష్టాలలో కలకల నవ్వే కఠినత్వం ప్రసాదిం చాడు. ఇక ఏం జరిగినా ఫరవాలేదనే నిశ్చింతను అనుగ్రహిం చాడు. ఏ పదిహేనో ఏటో పెళ్ళి జరిగితే- జీవితం అనేది ఏమిటో తెలియనప్పుడు అందులో అడుగు పెట్టి ఎందునా

పొందకుండా నశించే దాన్ని ... కష్టాలు భరించ గలిగిన యిప్పుడు నాకు సుఖాలు అనుభవించడం కూడా తెలుసు. పెళ్ళంటే ఏమిటో తెలుసు... ”

“కాని... ... యిన్ని తెలుసు కునే దాకా వయసు ఆగదుగా శ్యామలా? నీకీ వయసులో, గట్టిగా ప్రయత్నించే మీవాళ్లు లేనపుడు పెళ్ళయే అవకాశము అట్టే లేదుగా?”

“ఎందుకు లేదు మాష్టారూ ... ఉంది... లోకంలో ఉన్న వాళ్ళందరూ స్వార్థపరులూ, త్రాగుబోతులూ, వ్యభిచారులూ అంటే నేను నమ్మలేను. మంచితనం గుర్తించే మంచి వాళ్లు లేక పోలేదు... నేనిలా కన్యగా మోడువారి పోతాననే చింత నాకు కలలో కూడా లేదు.... నా కోసం వెదుక్కుంటూ నాకు తగిన వాడు ఏదో ఒక రోజు రాక పోడు ... మెత్తదనం గట్టిదనం కలగలసిన పిల్లల్ని నేనూ కనకపోను... మంచితనం, సహన గుణం నా పిల్లలూ నేర్చుకోక పోరు.''

శ్యామల సిగ్గుపడి ఆగి ఒక ఒక్కమారు తలెత్తి నక్షత్రాసుల చూస్తూ అంది.

“ఏడాదికి ఒక్కసారి దీపావళి అంటారు. ఎందుకనో మరి... తలెత్తి చూడగలిగితే ఏ చీకటిరాత్రి దీపావళి కాదు?”

ఆమెకు నేనేమని జవాబు చెప్పగలను? కాని నాకంటె కొంచం తక్కువ స్థాయిలో ఉన్న వాళ్ళిద్దరితో మాత్రం కొంచం పెద్ద గొంతుక తోనే మాట్లాడేను.

“ఇప్పుడు చెప్పండి, శ్యామల ఓడి పోయిందంటారా? “అమ్మా ఇప్పట్లో నాకీ కన్నెచెర విడిపించవా?” అని తల్లి

ఫోటోతో మొర పెట్టుకున్న దంటారా? మొదటి బెంచీలో ముందు కూచునే శ్యామల... కొద్ది వయసు లోనే వివిధ రకాల కష్టాలకు లోనై కాకలు తీరి... పదును బడి... జీవిత స్వారస్యం గ్రహించడంలో ప్రప్రథమ తాంబూలం అందుకో లేదంటారా?"

వాళ్ళు మాత్రం నాకేం జవాబు చెప్పగలరు? ఏ మాత్రం తొట్రుపడకుండా ఆనాటి రాత్రి శ్యామల అంతటి ఆత్మ విశ్వాసంతో నాకు చెప్పుకున్న సత్యం ప్రత్యక్షం కావ డమే నాలాంటి సామాన్యుల ఆశ్చర్యానికి కారణం. ఆ 'ఎవడో వాడు' రెండేళ్ళు తిరక్కుండా రానే వచ్చాడు. వాళ్ళ పెద్దన్నయ్య స్నేహితుడి బావమరిదిట. బొంబాయిలో ఉద్యోగమంట. ఫోనుమీద మాటలు జరిగాయి. తుఫానులా పనులు జరిగిపోయాయి. ప్లేనుమీద దిగి యింత పొడుగున అంత వెడల్పున మా శ్యామలమ్మను చంకనెత్తుకు పోడానికి చకగకా పెళ్ళి పందిట్లోనే నడిచి చక్కా వచ్చాడు!

ఈసారి, ఈ పెళ్ళికి, బ్యాండు మేళాలూ మైకులో మంత్రాలూ, సినిమా రికార్డులూ ఏవీ నన్ను విసిగించలేదు! రోజుకి మూడుసార్లు గెడ్డం గీసుకుని, నాలుగుసార్లు తల దువ్వు కొని, అయిదు సార్లు పౌడరు రాసుకుంటే మా ఆవిడ ఆశ్చ ర్యాన్ని కంతులేక పోయింది! నేను పెళ్ళికూతురికి యిచ్చిన బహుమతి ఏమిటో చెప్పమంటారా? తెల్లని చుక్క చుక్కల నల్లని కాశ్మీరు సిల్కు చీర!

—(*)—